

ALAN WATTS

PE CALEA MEA

O autobiografie (1915-1965)

Traducere din limba engleză de

MARIAN STAN

EDITURA  HERALD
București

CUPRINS

Cuvânt-înainte	5
Prefață	9
Prolog	11
Capitolul 1. Lemnul pietrificat	19
Capitolul 2. Tantum religio	57
Capitolul 3. Caut adăpost la Buddha	75
Capitolul 4. Despre o educație (pe jumătate) greșită	99
Capitolul 5. Propria mea universitate	121
Capitolul 6. Răsare soarele pe cerul Occidentului	156
Capitolul 7. Răsucindu-mă după soare	183
Capitolul 8. Preotul paradoxal	205
Anexă	229
Capitolul 9. Interludiu	244
Capitolul 10. Călătorie spre marginea lumii	262
Capitolul 11. Începuturile unei culturi alternative	289
Capitolul 12. Alte ipostaze ale sinelui	311
Capitolul 13. Breșa	336
Capitolul 14. Căutătorii de suflete	361
Capitolul 15. Sunetul ploii	396
Despre autor	429

CUVÂNT-ÎNAINTE

Poate că un cuvânt-înainte scris de un tată pentru autobiografia fiului său nu este ceva unic, însă este cu siguranță ceva rarisim. Singurul exemplu, oarecum similar, pe care mi-l pot aminti este *Kim*, autobiografia lui Rudyard Kipling, superb ilustrată de tatăl lui, Lockwood Kipling.

Încă un lucru destul de straniu este că o persoană cu vederi atât de ample și cu o gândire atât de profundă ca Alan provine dintr-un tată care a moștenit în mare parte concepția și tradiția victoriană și dintr-o mamă având un mediu familial creștin fundamentalist, pentru care Biblia era Adevărul, întregul Adevăr și nimic altceva decât Adevărul. În plus, aceste lucruri nu au impietat câtuși de puțin asupra relațiilor dintre noi.

Poate că această stare de lucruri mă îndreptățește cumva să scriu acest cuvânt-înainte, căci totuși nu împărtășesc întru totul unele dintre opiniile lui, ceea ce îmi permite să-mi înfrânez mândria firească pentru un părinte, făcând ca admirația pe care o am față de opera lui să nu se transforme în simplă adulație.

Încă de copil, înainte de a putea citi sau scrie, Alan a vădit darul povestirii, așa că încă de la început a trebuit să-i punem la dispoziție materiale necesare ca el să își illustreze povestirile despre o insulă imaginară și despre locuitorii ei, insulă aflată – deloc surprinzător, având în vedere pasiunea lui ulterioară pentru Orient – în Oceanul Pacific. Trebuia să aibă mereu la îndemână multă hârtie absorbantă albă, creioane și cretă în diverse culori.

Încă de timpuriu, Alan și-a format o ortografie caracteristică, iar când am fost împreună la Poștă, pentru a-și deschide primul Cont de Economii, mi-a fost greu să-l conving pe func-

ționar că semnătura de pe carnetul de economii era într-adevăr a lui Alan. Funcționarul spunea că nu mai văzuse niciodată o semnătură atât de matură la un copil de vârsta lui.

Gândurile lui s-au îndreptat spre Orient și a început să se intereseze de budism în perioada în care a studiat la King's School, în Canterbury. A cunoscut acolo pe cineva care călătorește în Japonia și în Extremul Orient și care i-a făcut cunoștință cu operele lui Lafcadio Hearn. De asemenea, Alan a corespondat cu Loja Budistă – așa cum era ea la vremea respectivă –, iar când am participat la una dintre întrunirile ei, la care Alan mă rugase să îl însoțesc, îmi amintesc uimirea celor prezenți când un băiat de șaisprezece ani s-a prezentat drept cel care le scrisese.

Și, fiindcă veni vorba, a scris și a publicat prima sa carte în timp ce era încă elev.

Un alt episod legat de perioada lui școlară merită menționat ca un omagiu adus deschiderii de care a dat dovadă dirigintele lui, Norman Birley. Când Arhiepiscopul Tempe de York a organizat un congres despre Religie în Școlile Publice, domnul Birley i-a sugerat lui Alan să participe în calitate de reprezentant al școlii – un gest curajos din partea unei școli atât de strâns legate de Biserica Anglicană.

Tocmai în acea vreme, în timpul vacanțelor școlare și imediat după ce nu a mai mers la școală, a urmat perioada cea mai interesantă din punct de vedere al relațiilor dintre noi trei: mamă, tată și fiu. Casa în care locuiam avea o încăpere mare ce se întindea de la intrare până în spatele casei și pe care o foloseam pentru întâlniri și grupuri de discuție despre diversele subiecte de care Alan era interesat. El făcuse deja rost de o mașină de scris și adesea, după ce își petrecea seara scriind, cobora, rugându-ne să ascultăm și să discutăm câte ceva din ceea ce scrisese. Uneori, discuțiile continuau până târziu în noapte.

Desigur, mi-a făcut mare plăcere să citesc toate cărțile lui și orice articol de-al său care s-a întâmplat să-mi cadă sub ochi și am învățat multe din ele. De asemenea, vizitând Statele Unite, am putut să asist la conferințele și seminariile lui și am participat la discuțiile care le succedau, și cred că tocmai aici excelează Alan. Luciditatea cu care vorbește – și scrie – despre probleme

foarte greu de exprimat în cuvinte este uluitoare. În opinia mea, aceste discuții constituie modele a ceea ce s-ar cuveni să fie o discuție: nu o polemică, ci un schimb de păreri din care fiecare parte învață ceva de la adversar; iar aici Alan, prin curtoazia și deschiderea lui intelectuală, arată calea de urmat. Întrebărilor serioase li se răspunde serios și nimeni dintre cei care pun întrebări nu este ridiculizat și nu se simte stânjenit. Nu mă îndoiesc că acest respect, mai ales când îi vizează și pe tineri, explică în mare măsură interesul pe care tinerii americani îl au față de filosofia lui.

La urma urmei, probabil mai mult decât oricare alt eseist, el a deschis ochii Occidentului față de semnificația spirituală a religiilor și filosofiilor orientale și a demonstrat că Adevărul nu este monopolul vreunei școli de gândire religioasă sau filosofică.

Pentru a înțelege situația, aș putea recurge la o analogie: să presupunem că patru oameni se apropie de un munte inaccesibil, din patru direcții diferite, și fiecare consemnează o descriere exactă a muntelui, așa cum îl vede el. În mod inevitabil, descrierile vor fi extrem de diferite în privința detaliilor și a opiniilor referitoare la cel mai bun mod de a ajunge în vârf, și chiar dacă fiecare descriere va fi adevărată în sine, niciuna nu va oferi o imagine reală a muntelui ca întreg. Dar, dacă punem cele patru descrieri laolaltă, fiecare luând de la celelalte ceea ce îi lipsește, sigur vom obține o imagine a întregului mai aproape de adevăr.

„Căile sunt multe, dar Țelul este Unul.”

Laurence W. Watts

PREFAȚĂ

A fi sau a ajunge pe calea ta înseamnă simultan să te împlinești și să te limitezi, căci limbajul e plin de înțelegeri duble – așa cum „a deservi” înseamnă atât „a acționa în dauna cuiva”, cât și „a presta un serviciu în folosul public”, așa cum *sacer* înseamnă atât „sacru”, cât și „blestemat”, iar *altus* înseamnă în același timp „înalt” și „adânc”. Inițial, am dorit să intitulez volumul *Coincidența contrariilor*, dar, pe bună dreptate, editorii au considerat titlul prea pretențios și m-au convins să caut ceva mai simplu și mai direct, pentru a transmite stilul în care am încercat să trăiesc. Căci sunt absolut convins că întreg rostul și toată bucuria vieții omenеști constă în a îngemăna spiritualul cu materia, mistica și senzualitatea, și altruismul cu o anumită dragoste de sine corect înțeleasă – deoarece este scris că trebuie să-ți iubești aproapele ca pe tine însuși.

Prin urmare, am făcut mereu lucrurile în felul meu. Asta înseamnă, în același timp, maniera firească în care îmi vine să fac ceva – adică onest, sincer, autentic și neforțat, dar, de asemenea, pervers, deși trebuie să ne amintim că acest cuvânt înseamnă *per* (prin) *verse* (poezie), excentric și capricios, ceea ce este cu siguranță o manieră de a ajunge pe cale și de a fi bizar – de „a-ți urma propria ursită” – înseamnă a-ți accepta din toată inima propria *karmă*, soartă sau destin, și a fi astfel excentric în slujba lui Dumnezeu, „a cărui slujire” – spune Cartea Anglicană de Rugăciuni – „înseamnă libertate desăvârșită”.

Desigur, mă joc cu cuvintele. Dar asta este treaba unui filosof care, în același timp, este poet, căci scopul și desfătarea

poeziei constă în a spune ce nu poate fi spus, în a exprima inex-primabilul, în a pătrunde nepătrunsul.

Credeam că nu are sens să scriu o autobiografie, deoarece am fost o fire sedentară și contemplativă, fiind un intelectual, un brahman, un mistic, dar și un fel de hedonist infam, cu trei soții, șapte copii și cinci nepoți – și nu știu dacă asta e o mărturisire sau o laudă. Dar nu am luptat în războaie, nu am explorat munții și jungla, nu m-am angajat în bătălii politice, nu am condus mari corporații, nici nu am adunat averi. Prin urmare, mi s-a părut că nu am de spus vreo *poveste* pe care lumea s-o considere interesantă. Dar două femei au insistat să scriu această poveste: prima este redactorul Paula Van Doren McGuire, care a vegheat asupra întregului proiect; a doua este soția mea, Mary Jane Yates (pe care o voi numi de-acum Jano), care a lucrat împreună cu mine la fiecare detaliu legat de stil, gramatică, ortografie și punctuație.

Și, dacă am ajuns la mulțumiri, atunci se cuvine să le mulțumesc pentru sfaturi și lui Henry Volkening și tatălui meu, Laurence Watts, care mi-au sugerat să evit anumite indiscreții și m-au corectat în diverse chestiuni minore asupra cărora memoria mea lăsa de dorit.

Unul dintre principiile esențiale ale acestei cărți este acela că mă descriu mai ales în termenii altora și ai reacțiilor mele față de ei. Senzația numită „sine” nu poate să apară în lipsa senzației numite „celălalt”, tot așa cum nu ai ști că ești, dacă nu ai fi fost odată mort. Din fericire, în viața mea au existat foarte puțini oameni pe care i-aș putea considera dușmani – atât de puțini, încât nu i-am menționat. Din păcate, au existat atât de mulți oameni pe care i-am considerat prieteni, încât mi-a fost imposibil să-i amintesc pe toți fără a transforma această carte într-un enorm compendiu conținând biografiile altor oameni. Îi rog, așadar, pe mulți dintre cei care se consideră prietenii mei să nu se simtă ofensați dacă nu i-am pomenit.

Alan Watts
Sausalito, California
aprilie 1972

PROLOG

Deoarece eu sunt, de asemenea, un tu, aceasta va fi genul de carte pe care mi-ar plăcea să o scrii pentru mine. Ea nu va avea o desfășurare liniară, căci nu sunt de acord cu iluzia consfințită de cronologie și istorie potrivit căreia evenimentele vin unul după altul, pe o stradă cu sens unic, în succesiune. Noi le percepem astfel deoarece așa am hotărât să scriem și să vorbim și, prin urmare, dacă trebuie să comunic cu tine în cuvinte, trebuie să-ți scriu „un rând”, iar tu trebuie să urmărești șirul de litere. Dar, desigur, lumea nu se desfășoară liniar; ea există în multe dimensiuni. În consecință, prefer cărțile pe care le pot deschide și citi începând de oriunde – cărți asemenea unei grădini prin care pot hoinări, nu asemenea unui tunel, unui labirint sau a unei autostrăzi unde trebuie să intru prin Punctul A și să ies prin Punctul Z. Cartea aceasta nu va fi atât istoria, cât taina vieții mele și o scriu nu pentru a te lămuri sau pentru a mă justifica, ci pentru a ne distra împreună.

Următoarea problemă poate părea metafizică, dar, în măsura în care este metafizică, ea este și cât se poate de pragmatică. Am realizat că trecutul și viitorul sunt adevărate iluzii și că ele nu există decât în momentul prezent, care este ceea ce există și tot ceea ce există. Dintr-un punct de vedere, prezentul este mai scurt decât o microsecundă. Din alt punct de vedere, el cuprinde întreaga eternitate. Dar nu există alt loc sau alt moment în care să fim. Istoria determină ceea ce suntem doar în măsura în care insistăm, acum, că ea face așa ceva. Tot astfel, visul – sau coșmarul – viitorului grandios este o fantezie din prezent care ne distrage atât de la realitate, cât și de la eternitate. Căci fiecare

fință simțitoare este Dumnezeu – atotputernic, omniscient, infinit și etern –, pretinzând cu o extremă sinceritate și foarte hotărât că este altfel, că este o simplă creatură supusă greșelii, suferinței, morții, ispitei, iadului și celei mai cumplite tragedii. Unul dintre cei mai inteligenți, agreabili și erudiți oameni pe care-i cunosc nutrește convingerea că viața unui om nobil nu este decât curaj în fața dezastrului și anihilării inevitabile. Dar nu voi polemiza cu el, tot așa cum nu aş polemiza cu un pește pentru că trăiește în mare. Este jocul, stilul și rolul său; și îl joacă foarte bine.

Prin urmare, când voi depăna nepovestea vieții mele, voi începe întotdeauna din prezent, *Fons et Origo*, Izvor și Origine ale tuturor întâmplărilor, moment din care trecutul vine din urmă și dispare precum siajul unei nave. Am spus-o de multe ori înainte, iar una dintre problemele unui autor bine documentat este acuzația că se repetă, acuzație venită din partea unor critici care nu par să înțeleagă că repetiția este esența muzicii, precum, de exemplu, în partea de *andante* a Simfoniei a VII-a de Beethoven sau în *Bolero*-ul lui Ravel. Fiecare dintre cele douăzeci de cărți pe care le-am publicat ajunge la aceeași destinație dintr-un alt punct de plecare, așa cum spițele unei roți converg către butuc din diferitele puncte ale circumferinței. Pornind de la dogmatica creștină, de la mitologia hindusă, de la psihologia budistă, de la practica zen, de la psihanaliză, de la behaviorism sau de la pozitivismul logic, am încercat să demonstrez că, oricât de anevoios le-ar fi demersul, toate ținesc către un singur centru. Iată modul meu de a înțelege viața în termenii filosofiei, psihologiei și religiei.

Dar – și până acum nu sunt sigur dacă asta este doar rezultatul firesc al faptului că am îmbătrânit sau dacă am devenit mai înțelept – atât de multe scrieri dedicate filosofiei, psihologiei și religiei mi se par acum lipsite de sens, fără a ajunge nici măcar la farmecul specific nonsensului deliberat; iar acest lucru este adevărat chiar, sau mai ales, în legătură cu tiradele pe care logicienii și empiriștii pozitiviști le lansează împotriva poezilor și metafizicienilor. Asta nu înseamnă că eu – în calitatea mea de filosof excentric și neacademic – sunt dezamăgit și demoralizat de

propria mea meserie, căci am fost dintotdeauna un intelectual critic al vieții intelectuale. Vreau să spun că o foarte mare parte a filosofiei, teologiei și chiar a psihologiei este o discuție în care se vehiculează cuvinte și concepte fără legătură cu experiența; nu chiar niște cuvinte goale, ci polemici inteligente și erudite în legătură cu probleme care nu sunt recunoscute drept creații gramaticale și formule ale limbii, precum distincția arbitrară dintre substantive și verbe, regula potrivit căreia acțiunile exprimate de verbe trebuie să aibă substantivele ca agenți, precum și diferențierile lipsite de orice realitate dintre substanță și formă, lucruri și evenimente. Nu se recunoaște decât într-o foarte mică măsură diferența enormă dintre lumea așa cum este ea descrisă și lumea așa cum este simțită; nu se recunoaște aproape deloc că, în universul fizic, ceea ce descriem ca lucruri separate sunt de același ordin cu ariile, perspectivele, aspectele, selecțiile și caracteristicile – nefiind *data*, ci *capta*, mai degrabă sesizate decât date.

Deși uneori pare un sistem de idei, opera mea este de fapt o tentativă de a descrie experiența mistică – nu descrierea unor anumite viziuni și a unor ființe supranaturale, ci a realității, așa cum este ea văzută și simțită direct, când cuvintele și îngrijorările tac. În această privință, mi-am asumat aceeași misiune imposibilă ca poetul: să spun ceea ce nu poate fi spus. Și, într-adevăr, mare parte din opera mea este poezie exprimată ca proză (cu marginile ajustate), pentru ca oamenii să o citească. Așa cum poezii prețuiesc sunetul cuvintelor mai mult decât semnificațiile lor și imaginile mai mult decât argumentele, încerc să-i fac pe oamenii captivați de gândirea discursivă să fie conștienți de vibrațiile concrete ale vieții ca și cum ar asculta muzică.

Prin urmare, prefer să mă apropiu de acest butuc al roții dintr-un punct de pe circumferință care nu este propriu-zis filosofic, teologic sau psihologic, ci pur și simplu viața mea cotidiană. De regulă, misiunea de a scrie o autobiografie stânjenește autorul într-o asemenea măsură, încât el trebuie să se laude ori să mărturisească. Oamenii de acțiune, cei înclinați spre aventură, tind să se laude. Oamenii pioși, cu înclinații intelectuale, tind să mărturisească – drept dovadă, *Confesiunile* Sf. Augustin și ale lui Rousseau sau volumul *Apologia Pro Vita Sua* al Cardinalului

Newman. Nu mă pot lăuda cu vreo faptă eroică în război sau cu vreo aventură precum cele povestite de exploratori, și mai mult ca sigur nu voi face o apologie sau o confesiune publică. Având o experiență considerabilă ca preot-duhovnic, consilier și psihoterapeut amator, am ajuns să constat că „păcatele” mele sunt la fel de normale și de plictisitoare ca ale oricărui altuia – ceea ce nu înseamnă că nu am avut parte de experiențe minunate, pe care oamenii înțepați le-ar considera imorale. Dar ideea este că, dincolo de laudă, pe de-o parte, și dincolo de confesiune sau scuză, pe de alta, consider că viața mea este extrem de *interesantă*. Dacă nu ar fi așa, probabil că m-aș sinucide, căci, după cum sugera fără menajamente Camus, singura problemă filosofică serioasă este dacă e sau nu cazul să recurgem la sinucidere. (În cele din urmă, desigur, el se înșală, deoarece întrebarea *nu* este a fi sau a nu fi, căci aceste două stări se manifestă reciproc. Cum ai putea să știi că ești viu/vie, dacă n-ai fi fost mort/moartă la un moment dat?)

Am ajuns cumva într-un punct în care văd prin idei, credințe și simboluri. Ele sunt expresii firești ale vieții, dar nu cuprind sau explică viața, așa după cum se pretinde adesea. Astfel, sunt fascinat de aproape toate religiile, atât timp cât adepții lor nu încearcă să mă convertească, așa cum sunt fascinat de tot felul de flori, păsări și insecte sau de diferite modalități de a te îmbrăca sau de a găti. Și, așa cum nu-mi place bucătăria obișnuită din Marea Britanie, din America, din Mexic sau din Germania, nu mă pot imagina ca Martor al lui Iehova, ca baptist fundamentalist, ca preot iezuit (oricât i-aș respecta pe unii dintre acești domni) sau drept călugăr budist Theravada. Fiecăruia ce-i place. Dar de ce să ne certăm în legătură cu asta? *Căci nu este chiar atât de important*. Crezi că Dumnezeu se ia pe sine în serios? Cunoscut un maestru zen, Joshi Sasaki, care a lăsat să se înțeleagă că cea mai bună formă de meditație este să stai în picioare, punându-ți mâinile în șolduri, și să râzi în hohote timp de zece minute, în fiecare dimineață. Am auzit de un fel de șaman sofisticat care obișnuia să vindece vacile de tricoafie doar arătând spre cicatrici și rânzând. Oamenii cu adevărat religioși glumesc întotdeauna pe seama propriei religii; credința lor este

atât de puternică, încât și-o pot permite. Mare parte din secretul vieții constă în a ști cum să râzi și, de asemenea, cum să respiri. O carență a școlilor noastre este faptul că la orele de „educație fizică” se predau numai versiuni mecanice și atletice ale jocului corporal¹.

Educația fizică este disciplina fundamentală a vieții, dar ea este practic disprețuită, neglijată și predată din perspectivă intelectuală, deoarece adevăratul scop al școlilor noastre este de a inocula șiretenia și socoteala ce vor aduce bani nu atât elevilor, cât celor ce îi vor angaja și guverna și care, la rândul lor (deoarece au fost educați în același sistem), nu știu cum să transforme banii în bucurie de ordin fizic. Ei nu au fost învățați niciodată cum să cultive plante și cum să crească animale pentru a-și asigura hrana, să gătească, să croiască haine și să construiască o casă, cum să danseze și să respire, cum să facă yoga pentru a-și găsi adevăratul centru sau cum să facă dragoste. Când vine vorba despre rafinamentul concret, cercurile conducătoare sunt alcătuite din barbari. Gândiți-vă numai la vestimentația și aspectul de masculinitate ponosită și fără gust ale domnilor Nixon, Heath, Kosighin, Pompidou și (vai!) ale împăratului Japoniei, care imită absurditatea ținutei oficiale din perioada edwardiană sau costumele business. Când cei bogați și puternici afișează o falsă modestie, temându-se de culoare și de strălucire, un întreg stil de viață suferă – nu mai există exemplu de urmat, în afară de modelul mediocrității cultivate. Prin urmare, stilul rafinat și extravaganța sunt permise doar în teatru și – fiind excluse din toate domeniile serioase, precum religia, administrația și comerțul – devin semne ale frivolității, cu rezultatul dezastruos că seriozitatea (sau, mai degrabă, sinceritatea) trebuie să fie întotdeauna asociată cu un aspect mohorât.

¹ În aceeași ordine de idei, ne putem întreba de ce armata germană a pierdut două războaie mondiale. Din cauza pasului de defilare, a etichetei și a fanfaronadei militare. O armată eficientă este de neuzit și invizibilă; nu o poți auzi sau vedea venind. Acesta este și motivul pentru care francezii și americanii nu au putut subjuga Vietnamul: metodele vietnameze de război erau prea pronunțat masculine. (*N. a.*)

Înainte de a se mărita, mama mea a fost profesoară de educație fizică și de economie la o școală pentru fiecele misionarilor plecați în India, Africa, China și Japonia, sub straniul impuls că Dumnezeu i-a chemat să-i învețe religia pe „aborigeni”. Se pricepea puțin la gătit, era expertă într-ale grădinăritului și o vrăjitoare a broderiilor. Ei trebuie să-i mulțumesc pentru că m-a făcut să apreciez culorile, florile, desenele sofisticate și fascinante, obiectele de artă orientală pe care acei misionari i le-au dăruit în semn de prețuire pentru grija arătată față de fiecele lor – și toate astea, în ciuda abjectului protestantism fundamentalist pe care îl moștenise de la părinții ei, dar în care nu credea din tot sufletul. Ea trăia într-o lume magică, aflată dincolo de această religie – o lume populată nu de profeții dominatori și de îngerii sentimentali zugrăviți pe vitraliile bisericii din Chislehurst, ci de plante precum sângele-voinicului și fasole-stacojie, de tufe de trandafiri, mere crocante, sturzi pătați, mierle, pițigoi albaștri și mici măcălendri foarte vioi. O lume populată de ferigi, de mure, de pâlcurile fermecate de fagi din South Downs, de iazurile artificiale și de fântânile cu apă rece din Sussex, de câmpurile cu hamei, de cuptoarele în care se usca hameiul de pe întinderea uriașei și minunatei grădini din Kent.

Această lume *nu* era cea a religiei care folosea biblia cu coperti negre – religie care, conform propriilor mele prejudecăți, a devenit un blestem și o amenințare pentru civilizația anglo-saxonă protestantă (ca și pentru cea irlandeză catolică jansenistă). Ritmurile erotice, complexe, riscante, diafane, extatice și terifiante ale naturii nu au fost țesute de Dumnezeu Tatăl din Biblie, tot așa cum muzica lui Ali Akbar Khan nu a fost compusă de Elgar, iar poezia lui Dylan Thomas nu a fost scrisă de Edgar Guest¹. Lumea mamei mele, pe care ea nu a avut curajul să o plaseze deasupra lumii lui Dumnezeu tatăl *ei* (care chiar arăta ca Dumnezeu: avea barbă etc.), părea să fie țesută de Kwanyin cel cu o mie de brațe, Bodhisattva al compasiunii, care încearcă etern să le arate ființelor simțitoare că „energia este veșnică desfătare”.

¹ Însă Dumnezeul biblic al evreilor este, probabil, o cu totul altă problemă. El înțelege idiș. (*N. a.*)

Sunt sigur că, cel puțin până la pubertate, am fost foarte dependent de mama mea. Nu-mi pot aminti nimic care să semene, oricât de puțin, cu complexul lui Oedip. Dimpotrivă, eram dezamăgit de faptul că mama nu mi se părea la fel de drăguță ca alte femei și nu suportam expresia pe care o avea când se trezea dimineața. Dar, cel puțin cât am fost mic, m-a înțeles și a crezut întotdeauna în mine – sau poate în ideea pe care o avea despre mine –, fiindcă atunci când făceam boroboaze, spunea că asemenea fapte nu *îmi* stau în fire. De asemenea, mama îmi dădea impresia că Dumnezeu plănuia ca eu să săvârșesc o lucrare importantă în lume și probabil că îmi amintesc la fel de bine această subtilă fortificare a orgoliului meu, care m-a alinat în fața bolilor și a pericolelor specifice copilăriei. Părea că mamei îi dis plăcea cumva propriul corp, probabil pentru că fusese atât de bolnavă imediat după ce se măritase, iar când vorbea despre oameni foarte *bolnavi*, înghițea cuvântul „bolnav” ca și cum ar fi fost o bucată de grăsime mare și oribilă și se încrunta foarte tare. Deoarece eram singur la părinți (ea suferise două avorturi spontane și născuse un băiețel care a trăit doar două săptămâni), cred că m-am molipsit de neliniștea pe care o nutrea în legătură cu supraviețuirea mea și am devenit, într-un fel, laș în plan fizic.

Însă ea compensa prin personalitatea ei ceea ce mi se părea că îi lipsește ca frumusețe, iar tatăl meu a adorat-o întotdeauna. Se țineau de mână pe sub masă, în timp ce mâncam, iar el o îmbrățișa cu multă afecțiune. Deși nu a cântat niciodată și nu se putea menține într-un anumit registru, vocea mamei era melodioasă și vioaie și avea autoritate fără să fie nevoită să forțeze nota. Cu blândul cinism pe care l-am dobândit acum în legătură cu natura umană, pot spune, oarecum amuzat, că ochii îi erau la fel de onești precum conștiința și că, deși va fi fost, poate, pudibondă cu privire la chestiunile trupești, nu a fost niciodată malițioasă, abjectă, lacomă, îngâmfată sau duplicitară. Nu mi-am putut imagina niciodată ce păcate mărturisea la biserică în clipa când rostea, împreună cu ceilalți: „Dar tu, Doamne, miluiește-te de noi, cei din urmă păcătoși”. Acest „noi” trebuie să fi însemnat „eu”. Singurul lucru neplăcut pe care l-am constatat la ea a fost enervantul obicei (mai ales pentru un englez) de a te iscodi

pentru a descoperi ce simți cu adevărat când încercai să te arăți impasibil. Odată, când am certat-o cu asprime în legătură cu asta, mi-a spus: „Cred că mă duc să plâng puțin”.

Deși părinții mei au trecut prin două războaie teribile și prin Marea Criză, care i-a afectat grav, nu-mi pot imagina părinți cu o viață conjugală mai armonioasă și mai virtuoasă – fără să fie totuși ostentativă. Am impresia însă că nu le-am oferit tocmai ce își doreau. Nu știu ce era acel lucru și poate că nici ei nu știau. Însă am fost un copil ciudat. Eram un exaltat care credea în zâne și în magie când toți ceilalți copii le considerau deja simple baliverne. Preferam să observ păsările, în loc să joc cricket. Am adoptat o religie stranie, neenglezească, și am plecat de capul meu într-o țară îndepărtată. Spuneau că am „imaginație” – un lucru bun, dar primejdios –, iar vecinii o numeau pe doamna Watts „mama lui Alan Watts”. Le depănam nesfârșite povești pline de fantezie și suspans tuturor celor dispuși să asculte. În loc să învăț tenis, officiam ceremonii funerare pentru păsările, liliecii și iepurii morți. În locul „cărților cuminți” de Scott, Thackeray și Dickens, citeam despre Egiptul antic, despre torturile chinezești și despre lampa lui Aladin. Habar n-am cum am ajuns să fiu atât de ciudat, dar nu am regretat niciun moment că am apărut pe pământ, amnezic, ca fiu al lui Laurence Wilson Watts și Emily Mary Buchan, la Rowan Tree Cottage, pe Holbrook Lane, în satul Chislehurst, comitatul Kent, Anglia, la sud de Greenwich, în dimineața zilei de 6 ianuarie 1915, la șase și douăzeci de minute, cu Soarele în Capricorn, în conjuncție cu Marte și Mercur și în trigon cu Luna în Fecioară, cu ascendentul în Săgetător, și fiind sub bombardament, în toiul Primului Război Mondial.¹

¹ Ofer aceste amănunte pentru a fi pe placul numeroșilor mei prieteni care cred în astrologie – o știință primitivă corectă în teorie, dar inexactă și nefuncțională în practică. Evident, cine și ce ești tu reprezintă unde și când ești în raport cu întregul univers. Dar harta sau horoscopul nu reprezintă teritoriul – sau ar trebui să spun „ceritoriul”? Cerul este un subiect foarte amplu. (*N. a.*)

Capitolul 1

LEMNUL PIETRIFICAT

POETUL BRITANIC John Betjeman a inventat cuvântul „topofilie” pentru a desemna dragostea deosebită față de locuri neobișnuite. Sună aproape ca o boală sau ca o perversiune, dar termenul seamănă cumva cu japonezul *aware*, ce semnifică o nostalgie sofisticată. Putem îndrăgi locurile speciale pentru frumusețea lor, pentru fascinanta lor urâțenie sau pentru că nu pot fi descrise. În prima categorie intră regiunea Lacului Como, aflat la frontiera dintre Elveția și Italia, și Big Sur, în California; cea de-a doua categorie include cartierele de locuințe din nordul Londrei, orașele Philadelphia sau Baltimore; în cea de-a treia categorie intră Chislehurst, care înseamnă „lemn pietrificat” sau „pietros” (sau chiar „împietrit”). Este o zonă aflată pe un deal cu vârful plat și bine împădurit, la sud-est de Londra, iar solul acestei zone abundă în pietre rotunde și cu suprafața cenușie. Unele dintre ele conțin cavități cu cristale, iar altele, odată sparte, dau la iveală imaginea unui cer albastru-întunecat și plin de nori. Multe părți din această zonă sunt în folosință comună sau alcătuiesc parcuri publice, locuri sălbatice în care, de regulă, omul nu și-a făcut simțită prezența. În spațiile dintre aceste zone sălbatice se află vile somptuoase, suburbii înstărite, trei mici zone comerciale, șapte biserici, șapte cârciumi fermecătoare și două mahalale respectabile.

Nici măcar în prezent nu s-au făcut ameliorări notabile în această zonă. Multe vile sunt acum școli, birouri sau apartamente de serviciu, iar pe marginea vechilor drumuri rurale au apărut

câteva locuințe pătrătoase, din cărămidă roșie, în care mocnește o disperare tăcută. Dar principalul centru comercial, The Royal Parade, care se întinde pe un kilometru, este aproape la fel ca în urmă cu 50 de ani. M-am întors acolo în iunie 1970 pentru a sărbători aniversarea de nouăzeci de ani a tatălui meu la cârciuma Tiger's Head, pe imașul satului, vizavi de vechea biserică parohială St. Nicholas – și, în treacăt fie spus, nu se cunoaște prea bine că în Marea Britanie cârciumile (spre deosebire de restaurante) pot oferi ospete magnifice. Însă centrul satului era așa cum îl știam, deși proprietarii se schimbaseră. În apropierea opulentului Bull Inn se află vechiul magazin de dulciuri al domnișoarei Rabbit, iar pe cealaltă parte a străzii încă funcționează brutăria incredibilei domnișoare Battle. Despre ea nu pot spune prea multe. E o tânără de aproximativ șaptezeci de ani. Domnul Walters (Junior) deține încă librăria-papetărie de unde se pot cumpăra și vederi, deși excelenta băcănie a domnului Coffin a fost preluată de un lanț de magazine – bunurile și servirea sunt neschimbate. Ca întotdeauna, miroase a cafea proaspătă, a carne afumată și a brânză Stilton, iar demnitatea și curtoazia cu care clienții sunt tratați acolo o fac să fie, în ochii mei, băcănia arhetipală, concepută în ceruri.

Tutungeria-frizierie a domnului Francis încă există, deși el s-a alăturat de multă vreme strămoșilor săi. Aici am avut parte de singura mea întâlnire personală cu acel preot bătrân, dar vioi, pe nume Dawson, parohul bisericii St. Nicholas, care, în calitate de anglo-catolic, purta ostentativ o beretă în patru colțuri și o sutană când ieșea prin sat. (Din predicile lui nu-mi amintesc decât un acces frenetic de tuse. Dar toată lumea îl îndrăgea. Locuia într-o superbă și misterioasă casă construită în stil baroc englez – Casa Parohială, situată în diagonală față de biserică, lângă cârciuma Tiger's Head și având în spate un șir de copaci maiestuoși, dincolo de care se află marile ferme ale colonelului Edelman și pinii din care croncănesc ciorile.) Parohul se grăbea și m-a rugat afabil să stau la coadă și să-mi aștept rândul la tuns. Firește, am fost încântat; el, un demnitar, parohul local, tratase un băiat de nouă ani ca pe o ființă umană. Nu a trebuit să aștept mult, căci parohul era aproape chel.

Nu mai există însă manufactura și magazinul de haine de damă al domnișoarelor Scriven, două celibatare în vârstă, coafate cu coc și îmbrăcate de la gât până la glezne, purtând bluze dantelate, cu mâneci lungi, și fuste țesute în casă, ochelari de bunicuță, cu rame subțiri de aur, care le insultau fețele. Dat fiind că ochelarii de bunicuță sunt din nou la modă, tinerele cochete din ziua de azi ar trebui să ia seama la faptul că aceste alcătuiuri de sârmă ce se suprapun fețelor, mai ales în cazul doamnelor cu trăsături ascutite, au tot atât de mult farmec ca niște biciclete. Pentru a înrăutăți situația și mai mult, domnișoarele Scriven își expuneau rochiile și celelalte haine pe „manechine” fără cap, brațe sau picioare, fiind niște torsuri feminine caricaturale, cu ridicături de lemn acoperite cu piele în loc de capete. Aceste obiecte hidoase mi-au prilejuit repetate coșmaruri până pe la vârsta de șase ani, căci în toiul unui vis, altfel interesant, apărea un manechin acoperit cu stambă, având un piept redutabil (dar fără despicătură între sâni); manechinul era sinistru, căci îi lipsea capul. Respectivul obiect îmi șoptea, sugerându-mi grozăvii de negrăit, dar apoi pleca zgomotos, iar eu aveam senzația că mă prăbușesc în beznă, pentru a mă descoperi, în cele din urmă, ușurat și treaz.

Puțin mai la nord era farmacia domnișoarelor Prebble și Bone, care avea vitrina împodobită cu imense sticle în formă de lacrimă, conținând lichide viu colorate, cu rol decorativ, nu expuse spre vânzare. În farmacie, medicamentele erau vândute într-o atmosferă înmiresmată, care a prilejuit apariția ghicitorii: „Ce miroase cel mai bine în farmacie?” Răspuns: „Nasul tău”. În vreme ce băcănia domnului Coffin era joasă și la nivelul străzii, farmacia era semeață și te privea de sus, iar misterioasele ei sticlute cu etichete abstruse erau păstrate în dulăpioare cu uși de sticlă. Farmacia furniza cele prescrise în rețetele complet ilizibile ale doctorului Tallent în sticlute și cutii cu etichete precise și pedante, care sunau cam așa: „Mixtura”, „Unguentul” sau „Pilulele”, urmate de instrucțiuni paradoxale, precum „Luați o pastilă de trei ori pe zi”, ceea ce îmi amintește de un anunț afișat pe vremuri în autobuzele din Sacramento, California: „Vă rugăm, acordați prioritate celor care coboară.”

Dr. Tallent locuia și el pe Royal Parade, în Walton Lodge, o casă plăcută, cu o grădină sechestrată – în chip straniu – chiar în mijlocul șirului de magazine. Era un bărbat sigur de sine și prietenos, mirosind a curat. El a asistat-o pe mama la naștere, pe costumul lui nou-nouț am făcut pipi cu ocazia circumciziei mele și tot lui i-am cerut, îndată ce am putut vorbi, doi șilingi pentru un onorariu (pe care a plătit-o) pentru o procedură medicală nu tocmai plăcută. Soția lui era, de bună seamă, o femeie talentată – o cântăreață și actriță ce semăna cu Mary Pickford –, iar eu eram îndrăgostit în secret de Jane, fiica lui, o brunetă înaltă, neștiind însă ce să fac în privința asta. Ea părea să fie pe o treaptă socială superioară și, prin urmare, ieșea cu băieții care jucau tenis și cricket (cel mai plictisitor joc din câte există), răsfățându-se cu lugubru stil de dans care presupunea bălăbănirea brațelor, la modă în anii '20. Apoi m-am îndrăgostit până peste urechi de o colegă blondă de la grădiniță, pe nume Kitty, care locuia într-una dintre vilele pompoase din apropierea Casei Parohiale. Eram atât de îndrăgostit, încât mi-am făcut curaj s-o cer în căsătorie, și am fost refuzat atât de răspicat, încât n-am mai îndrăznit să fac curte femeilor decât pe la nouăsprezece ani.

Mi s-a spus în ultimii ani că arăt ca o combinație între Regele George al VI-lea și Rex Harrison, dar *la vremea respectivă* băieții îmi spuneau că sunt un pămpălău cu privirea sașie și cu dinți proeminenți, de care nicio fată nu se va simți atrasă vreodată. Dar când caut prin publicații precum *Who's Who* sau chiar în Marea Carte de Telefoane a Abonaților Londonezi, toți acei sportivi, erudiți și snobi arătoși și siguri pe sine care se bucurau de succes în timpul școlii par să fi dispărut fără urmă. Este incredibil și uluitor că nu găsesc nicio urmă a eroilor copilăriei mele, în afară de unul sau doi pe care sistemul i-a respins, precum poetul, călătorul și (în perioada celui de-al Doilea Război Mondial) generalul de brigadă Patrick Leigh Fermor, care a fost exmatriculat de la King's School, Canterbury, pentru că ieșise la plimbare cu fiica băcanului.

Dar să revenim la Chislehurst. Casa noastră, Rowan Tree Cottage, se află la un kilometru la est de Royal Parade și și-a luat numele de la frasinul sau scorușul-de-munte care creștea în

spatele unui gard viu de măceșe, lângă un arbust cu iasomie și un superb măr cu mere verzi, în care obișnuiam să agățăm nuci-de-cocos despicate, spre deliciul pitulicilor și al pițigoilor albaștri. Casa este împărțită în două jumătăți identice: una ocupată de noi, iar cealaltă, de o doamnă uluitor de urâtă, guralivă, evlavioasă și inimoasă, cunoscută ca domnișoara Gussy (Augusta Pearce – odihnească-se în pace, răcorită de aripile cu nestemate ale îngerilor ei anglo-catolici.) Să spunem în trecere și că majoritatea oamenilor menționați în această carte se cuvine să fie recunoscuți ca maeștrii mei spirituali – oameni de la care am învățat tot ceea ce prețuiesc, iar în această privință domnișoara Gussy a jucat un rol important.

În spatele casei, părinții mei cumpăraseră un acru de pământ care se învecina cu terenurile de joacă ale școlii de fete Farrington's (Wesleyan) și care permitea accesul la întinsele câmpuri și păduri ale feudei Scadbury, unde lorzii de Chislehurst au locuit cel puțin din secolul al XIII-lea. Chiar la hotarul dintre proprietatea noastră și cea a școlii creștea un sicomor uriaș, de exact 27 de metri înălțime. Acolo răsărea soarele și tot acolo, după-amiaza târziu, mama și cu mine priveam porumbelii scân-teind pe fundalul norilor negri de furtună. El era arborele central al universului, Yggdrasil, binecuvântând și protejând livezile, grădinile cu zarzavat și (odată) o crescătorie de iepuri pe care tatăl meu a avut-o într-o vreme când o ducea greu cu banii. A fost și o vreme în care tata a lăsat necultivată partea din spate a grădinii, iar ierburile, măcrișul și buruienile înflorite creșteau atât de înalte, încât puteam să mă rătăcesc prin acea pădure însoțită și ierboasă, cu fluturii plutind deasupra mea. Eram atât de fericit în această junglă miniaturală, încât tot nu înțeleg de ce oamenii care nu au nici timpul, nici priceperea necesară grădinaritului veritabil nu își lasă pământul să devină pârlăoasă, în loc să insiste asupra unui gazon îngrijit, unde iarba este obligată să imite o masă de biliard.

Suntem ordonați într-o manieră obsesivă și mohorâtă, ne străduim să aplatizăm, să geometrizarăm și să uniformizăm lumea telurică, transformând-o în forme euclidiene, întru totul lipsite de imaginație și exuberanță.